

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 1 april 2021

Mål nr

B 1487-20

PARTER

Klagande

SK

Ombud och offentlig försvarare: Advokat MG

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Förverkande

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2020-03-02 i mål B 1247-20

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom och avslår yrkandet om förverkande enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken av 380 000 kr (punkten 7 under rubriken Förverkande och beslag i tingsrättens dom).

MG ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av SK i Högsta domstolen med 14 330 kr. Av beloppet avser 10 179 kr arbete, 1 285 kr tidsspillan och 2 866 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

SK har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla yrkandet om förverkande av 380 000 kr.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. SK dömdes av tingsrätten för bland annat innehav av narkotika i överlåtelsesyfte till fängelse i tre år. Med stöd av 36 kap. 1 b § brottsbalken förverkade tingsrätten 124 500 kr i kontanter och en halskedja i guld till ett värde av cirka 70 000 kr som hade påträffats hos SK. Tingsrätten förpliktade vidare, med tillämpning av samma bestämmelse, SK att såsom förverkat värde utge ett belopp om 380 000 kr. Beloppet beräknades utifrån transaktionshistoriken (swishöverföringar) på SKs personkonto.
2. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom.

Frågan i Högsta domstolen

3. Frågan i Högsta domstolen är främst i vilken utsträckning som bestämmelserna om utvidgat förverkande i 36 kap. 1 b § brottsbalken kan tillämpas på värdet av egendom.

Förverkande

4. Bestämmelser om förverkande som särskild rättsverkan av brott finns i 36 kap. brottsbalken. Enligt den grundläggande regeln i 36 kap. 1 § ska utbyte av ett brott förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. Detsamma gäller vad någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett brott, om mottagandet utgör brott enligt brottsbalken eller brott enligt annan författning med fängelse i mer än ett år i straffskalan. I stället för det mottagna får dess värde förklaras förverkat.

5. Med utbyte avses både konkret egendom som någon kommit över genom brott och abstrakt vinst, dvs. det till penningbelopp uppskattade värdet av vad som åtkommit (se prop. 2015/16:155 s. 12). Som utbyte anses vid förverkande även egendom som har trätt i stället för utbyte, avkastning av utbyte samt avkastning av det som trätt i stället för utbyte (se 1 c §).

6. Enligt 36 kap. 1 b § kan utvidgat förverkande bli aktuellt om någon döms för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i fyra år eller mer eller för ett brott som omfattas av de brottstyper som anges i andra stycket, om brottet har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte (det förverkandeutlösande brottet). Om dessa förutsättningar är uppfyllda ska egendom även i annat fall än som avses i 1 § förverkas om det framstår som klart mera sannolikt att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet. I stället för egendomen får dess värde förklaras förverkat. Enligt motiven krävs det inte att den som döms för det förverkandeutlösande brottet har varit delaktig i eller haft kännedom om den brottsliga verksamheten (prop. 2007/08:68 s. 63).

7. Förverkande av egendom brukar benämnas sakförverkande. Med egendom avses förmögenhetstillgångar av alla slag, inklusive olika typer av rättigheter. Egendomen behöver inte ha något värde. Det som krävs är att egendomen är av beskaffenhet att kunna tillhöra någon. Bankmedel omfattas av begreppet egendom. (Se "Domännamnsförverkandet" NJA 2017 s. 1070 p. 7 och Gustaf Almkvist, Förverkande av egendom, 2014, s. 45 ff.)

Närmare om utvidgat förverkande

8. Bestämmelserna om utvidgat förverkande infördes 2008 som en del av genomförandet av det unionsrättsliga förverkanderambeslutet¹. Syftet var framförallt att komma åt ekonomiska vinster inom ramen för organiserad brottslighet. Genom lagändringar 2016, som också till en del hade sin bakgrund i unionsrättsliga bestämmelser², utökades paragrafens tillämpningsområde till fler brott.

9. Vid förverkande enligt 36 kap. 1 § har åklagaren bevisbördan för att det som begärs förverkat utgör utbyte av ett konkret brott, och beviskravet är detsamma som normalt gäller i brottmål. När det däremot gäller utvidgat förverkande, behöver åklagaren inte bevisa från vilket brott som egendomen härrör (se ”Lyxbilen” NJA 2010 s. 374 om att uttrycket ”utgör utbyte av” i 1 b § ska anses ha samma innebörd som uttrycket ”härrör från”). Sambandet mellan egendomen och den brottsliga verksamheten behöver inte heller styrkas fullt ut. Det är tillräckligt att det lägre beviskravet – klart mera sannolikt – uppfylls; vad som krävs är att det som åklagaren påstår är sannolikt i sig och att sannolikheten för påståendet på ett tydligt sätt överträffar sannolikheten för att det förhåller sig på motsatt sätt. Beviskravet ligger därmed mellan sannolikt och ställt utom rimligt tvivel. (Se prop. 2007/08:68 s. 66 f. och 95.)

10. Förverkande enligt 1 b § får inte beslutas om det är oskäligt. Vid den bedömningen ska exempelvis beaktas om annan betalningsskyldighet med koppling till brottsligheten eller egendomen ålagts den tilltalade eller om egendomen har förvärvats en lång tid före det förverkandeutlösande brottet. Ytterligare exempel som anges i förarbetena är om straffvärdet av det förverkandeutlösande brottet är lågt. (Se a. prop. s. 64 f., 77 och 97.)

¹ Se artikel 3 i rådets rambeslut 2005/212/RIF om förverkande av vinning, hjälpmedel och egendom som härrör från brott, EUT L 68, 15.3.2005.

² Se Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/42/EU av den 3 april 2014 om frysning och förverkande av hjälpmedel vid och vinning av brott i Europeiska unionen.

11. Utvidgat förverkande får ske hos gärningsmannen eller annan som medverkat till det förverkandeutlösande brottet (se 5 a § 1) och i vissa fall också hos den som förvärvat egendomen (se 5 a § 2 och 3).

Kan utvidgat förverkande ske avseende egendom som inte finns tillgänglig?

12. Av bestämmelserna om utvidgat förverkande framgår att egendom kan förklaras förverkad om den med viss grad av sannolikhet bedöms utgöra utbyte av brottslig verksamhet. Det är alltså fråga om ett förverkande av viss egendom eller med andra ord om ett sakförverkande. Ett sakförverkande förutsätter som huvudregel att egendomen påträffas. Det är emellertid inte uteslutet att det kan ske också i annat fall om egendomen ändå kan identifieras. Vid ett utvidgat förverkande med tillämpning av 5 a § 1 är det i båda fallen en förutsättning att egendomen kan knytas till gärningsmannen vid tiden för ingripandet.

13. Bestämmelserna medger även förverkande av egendomens värde – i stället för förverkande av egendomen – i de nu angivna situationerna (p. 12). Den möjligheten torde främst bli aktuell när det inte framstår som lämpligt att förverka egendomen, exempelvis om det skulle riskera att leda till avsevärda kostnader för det allmänna eller till onödig värdeminskning. Av det som nyss sagts följer att paragrafen även ger ett visst utrymme för ett utvidgat förverkande av värdet av egendom som inte har påträffats. Så kan exempelvis vara fallet om det kan styrkas att det hos gärningsmannen kort före ingripandet fanns egendom, som inte längre finns tillgänglig men som ändå kan identifieras och knytas till denne.

Kan utvidgat förverkande ske av beräknad vinst?

14. En särskild fråga är om 1 b § ger utrymme för att förverka en beräknad vinst av brottslig verksamhet.

15. En tolkning av paragrafen om utvidgat förverkande som leder till förpliktelser att utge belopp motsvarande en beräknad vinst är svår att förena med ordalydelsen; den anger att egendom – eller i stället för egendomen dess värde – får förverkas. Om någon egendom inte påträffas, eller ändå kan identifieras, i anslutning till att frågan om ett förverkande aktualiseras är det missvisande att tala om egendomens värde. En annan sak är att en framräknad vinst kan åberopas som bevisning till stöd för ett påstående om att viss egendom sannolikt utgör utbyte av brottslig verksamhet.

16. Det innebär att bestämmelserna om utvidgat förverkande inte ger stöd för att förverkande kan ske av en beräknad vinst. Det gäller även om beräkningarna grundar sig på konkreta uppgifter om exempelvis penningströmmar till och från ett bankkonto.

17. Denna slutsats får stöd av vad som har angetts i förarbetena om syftet med utvidgat förverkande genom uttalanden som tydligt anknyter till förekomsten av egendom. Vad som ska kunna förverkas är exempelvis dyra kapitalvaror, lyxartiklar och stora penningssummor som påträffas under omständigheter som talar för att de inte har kunnat anskaffas på laglig väg. (Jfr a. prop. s. 95.)

Bedömningen i detta fall

18. SK har dömts för bl.a. innehav av narkotika i överlåtelsesyfte. Narkotikabrottet har varit av beskaffenhet att kunna ge utbyte och utgör alltså ett förverkandeutlösande brott enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken.

19. Utredningen visar i och för sig att det tidigare hade förekommit transaktioner med sammantaget avsevärda belopp på SKs personkonto. Det är emellertid inte möjligt att med stöd av 1 b § förverka en beräknad vinst (se p. 14–17).

20. SKs överklagande ska därmed bifallas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Kerstin Calissendorff, Agneta Bäcklund, Sten Andersson och Cecilia Renfors (referent)
Föredragande har varit justitiesekreteraren Maria Schöllin